

**XX-XXI ASR SIYOSIY VA IJTIMOIIY VOQEALARINI TARIX
DARSLARIDA BADIY ASARLAR TAHLILI ORQALI YORITISH (JORJ
ORUELLNING “1984” VA CHO‘LPONNING “KECHA VA KUNDUZ”
ASARLARI MISOLIDA)**

Faniya Axmedshina Abzalovna

JDPU tarix fanlari doktori, professor

Akbutayeva Nafisa Bozarovna

*JDPU ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish
metodikasi (tarix) fakulteti 1- kurs magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida tarix darslarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida samarali tashkil etish masalalari yoritilgan. Xususan, XX–XXI asrlar siyosiy voqealari va ijtimoiy muammolarini tahlil qilishda badiiy adabiyotlardan foydalanishning metodik imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Jorj Oruellning “1984” romani va Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” asari misolida tarixiy jarayonlar hamda davr ruhi o‘quvchilarga yanada ta’sirchan va tushunarli tarzda yetkazish yo‘llari tahlil qilinadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, tarixiy tafakkurni shakllantirish, o‘tmish va hozirgi davr o‘rtasida bog‘liqlikni ko‘ra olish, shuningdek, ijtimoiy-siyosiy ongni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Tarix ta’limi, badiiy adabiyot, tanqidiy fikrlash, Jorj Oruell, Abdulhamid Cho‘lpon, “1984” romani, “Kecha va kunduz”, ijtimoiy-siyosiy tafakkur.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы эффективной организации уроков истории в общеобразовательных школах на основе современных педагогических подходов. В частности, анализируются методические возможности использования художественной литературы при изучении политических событий и социальных проблем XX–XXI веков. На примере романа Джорджа Оруэлла “1984” и произведения Абдулхамид Чулпана “Ночь и день” рассматриваются пути более яркой и доступной передачи исторических процессов и духа эпохи учащимся. Такой подход способствует развитию критического мышления, формированию исторического сознания, установлению связи между прошлым и настоящим, а также укреплению социально-политического мировоззрения.

Ключевые слова: преподавание истории, художественная литература, критическое мышление, Джордж Оруэлл, Абдухамид Чулпан, роман “1984”, “Ночь и день”, социально-политическое мышление.

Abstract: This article discusses the effective organization of history lessons in general education schools based on modern pedagogical approaches. In particular, it explores the methodological potential of using literary works to analyze political events and social issues of the 20th and 21st centuries. Using George Orwell's "1984" and Abdulhamid Chulpan's "Night and Day" as examples, the study examines ways to convey historical processes and the spirit of the era to students in a more impactful and comprehensible manner. Such an approach helps to develop students' critical thinking, shape historical reasoning, perceive connections between the past and the present, and strengthen socio-political awareness. The article also discusses methods for analyzing literary texts in a historical context, the effectiveness of using Q&A and discussion techniques during lessons, and the significance of literary works as historical sources.

Keywords: History education, literary works, critical thinking, George Orwell, Abdulhamid Chulpan, 1984 novel, Kecha va Kunduz, socio-political consciousness.

KIRISH

Umumta'lim maktablarida tarix darslarida badiiy asarlardan foydalanish o'quvchilarga murakkab ijtimoiy-siyosiy voqealarni chuqurroq tushunish imkonini beradi.¹ Jorj Oruellning "1984" va Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" kabi badiiy asarlar oddiy tarixiy hikoyalardan farqli ravishda, XX- XXI asrlarning g'oyaviy asoslari va insoniy tajribalarini nozik tahlil qilish uchun yangi yondashuv taqdim etadi.

So'nggi pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarix darslarida badiiy asarlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Masalan, Milliy San'at Jamg'armasi o'tkazgan tadqiqotga ko'ra, badiiy matnlar bilan ishlagan o'quvchilarning tahliliy qobiliyatlari faqat darsliklarga tayanadiganlarga nisbatan 15 foizga oshgan. Bu yondashuv tarixiy voqealar va madaniy ifodalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatib, fanlararo o'qitishning zamonaviy yo'nalishlariga mos keladi.²

"1984" va totalitarizmni tushunish: Jorj Oruellning "1984" romani totalitarizm, kuzatuv va tashviqot kabi mavzularni o'rganishda muhim badiiy asar hisoblanadi. Undagi distopik jamiyat tasviri o'quvchilarga tarixiy va zamonaviy sharoitlarda hokimiyat va nazorat mexanizmlarini tahlil qilish uchun tanqidiy nuqtai nazar beradi. Ayniqsa, raqamli asrda hukumatning haddan tashqari ta'siri va fuqarolar erkinligining cheklanishi haqidagi munozaralarda bu roman hali ham dolzarb. Tarix darslarida o'quvchilar bu asar orqali, masalan, XX asrdagi totalitar rejimlarni yoki bugungi kunda axborot manipulyatsiyasini o'rganishlari mumkin.³ "Katta birodar

¹Shadmanova S. B. Tarixiy tadqiqotlarning metodologiyasi va zamonaviy usullari. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2019. — 320 b.

²Shamsiyeva M. S. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati. Science and Education, 4(4), 2023. 843–849 b.

³Xolboyeva M. Adabiy matnlar orqali tarixiy tafakkurni shakllantirish, Tarix va jamiyat jurnali, №2, 2021. 47–53-betlar.

bugungi dunyoda qanday ko‘rinadi?” kabi savollar orqali sinf muhokamalari tashkil qilish o‘quvchilarni chuqurroq o‘ylashga undaydi.

“Kecha va kunduz” va milliy o‘zlik: Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani XX asr boshlaridagi Markaziy Osiyo, xususan, o‘zbek jamiyatining ijtimoiy-siyosiy hayotini yorituvchi muhim badiiy asardir. Bu asar mustamlakachilikka qarshi kurash va milliy o‘zlikni saqlash uchun qilingan izlanishlarni chuqur tasvirlaydi. Roman o‘quvchilarga rus imperiyasi siyosatining mintaqaga ta’siri va mahalliy madaniyatlarning mustahkamligi haqida tushuncha beradi. Tarix darslarida bu asar O‘rta Osiyo tarixi, xususan, mustamlakachilik davri haqida o‘rgatishda muhim vosita bo‘la oladi.⁴ O‘quvchilar uchun “Mustamlakachilik o‘zbek xalqining hayotiga qanday ta’sir qildi?” yoki “Milliy o‘zlikni saqlash bugun qanchalik muhim?” kabi savollar orqali loyiha ishlari yoki esse topshiriqlari berilishi mumkin.

Tarix darslarida metodik yondashuv: Bu badiiy asarlardan tarix darslarida foydalanish o‘quvchilarni tarixiy voqealarni turli hikoyalar orqali tahlil qilishga undaydi. Bu yondashuv nafaqat o‘quvchilarda hamdardlik va madaniy ongning rivojlantiradi, balki ularga tarixiy o‘zgarishlarning murakkabligini tushunish uchun tahliliy vositalar beradi. Zamonaviy bog‘liqlik: Asarlardagi mavzularni bugungi muammolar, masalan, raqamli nazorat yoki madaniy o‘zlik bilan bog‘lab, tarixning dolzarbligi ko‘rsatiladi.⁵

“1984” va “Kecha va kunduz” kabi badiiy asarlardan umumta’lim maktablarining tarix darslarida metodik tarzda foydalanish o‘quvchilarga siyosiy voqealar va ijtimoiy masalalarni ko‘p qirrali tushunish imkonini beradi. Bu matnlar bilan ishlash orqali o‘quvchilar tarixni yanada kengroq va tanqidiy ko‘z bilan tahlil qilishni o‘rganadilar. Natijada, ular zamonaviy dunyoning murakkab muammolarida o‘z yo‘lini topishga tayyor bo‘ladilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bu bo‘limda Jorj Oruellning “1984” va Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” asarlarining tahliliy o‘rganilishi ko‘rib chiqiladi. Ushbu badiiy asarlar XX-XXI asrlardagi siyosiy voqealar va ijtimoiy muammolarni yoritishda qanday ahamiyatga ega ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, umumta’lim maktablarida tarix darslarida ushbu asarlardan foydalanishning metodik asoslari aniqlanib, o‘quvchilarning tarixiy kontekstlarni tanqidiy tushunishini oshirishga qaratilgan yondashuvlar taklif etiladi.

Adabiyot tahlili

Oruellning “1984” romani totalitarizm, kuzatuv va haqiqatni manipulyatsiya qilish kabi muammolarni chuqur o‘rganadigan muhim asar

⁴Sodiqova Z. Cho‘lpon: ijodi va ijtimoiy qarashlari. Samarqand: SamDU nashriyoti. 2018.

⁵Nurmatova Sh. I. Tanqidiy fikrlashga o‘rgatishda pedagogik usullar. IMRAS, 7(5), 2024. 324–327 b.

hisoblanadi. Romanda doimiy kuzatuv ostidagi distopik jamiyat tasviri bugungi dunyodagi shaxsiy hayot va davlat nazorati haqidagi xavotirlarga mos keladi. Masalan, zamonaviy dunyoda shaxsiy ma'lumotlar odamlarning xatti-harakatlariga ta'sir qilish uchun yig'iladi va ishlatiladi. Bu esa shaxsiy erkinlik va demokratik qadriyatlar uchun jiddiy xavf tug'diradi.

Roman "ikki fikrlash" (Doublethink) va "yangi nutq" (Newspeak) kabi tushunchalar orqali avtoritar tuzumlarning haqiqatni qanday buzib, qarshilikni yo'q qilishini ko'rsatadi.⁶ Bu mavzular bugungi siyosiy nutqlar va raqamli asrda haqiqatning yo'qolishi haqidagi munozaralarda dolzarb bo'lib qolmoqda. Tarix darslarida o'quvchilar bu asar orqali totalitar rejimlarning mexanizmlarini, masalan, XX asrdagi diktaturalarni yoki zamonaviy axborot manipulyatsiyasini o'rganishlari mumkin. "Bugungi dunyoda 'yangi nutq' qanday ko'rinadi?" kabi savollar orqali sinf muhokamalari tashkil qilish o'quvchilarni chuqurroq o'ylashga undaydi.

Cho'lponning "Kecha va kunduz" romani XX asr boshlaridagi O'rta Osiyo, xususan, o'zbek jamiyatining ijtimoiy-siyosiy hayotini yorituvchi muhim asardir. Romanda mustamlakachilik zulmi, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy islohotlar kabi masalalar ko'tariladi. Bu asar o'zbek xalqining o'ziga xos tarixiy burilish davridagi kurashlarini aks ettiradi. Ayniqsa, Miryoqub obrazi orqali an'ana va zamonaviylik o'rtasidagi ichki ziddiyatlar tasvirlanadi. Bu tasvir o'quvchilarga tarixiy o'zgarishlarning insoniy o'lchovlarini tushunishda muhim yordam beradi.⁷ Roman madaniy-tarixiy nuqtai nazardan o'zbek jamiyatidagi psixologik va ijtimoiy o'zgarishlarni ochib beradi. Tarix darslarida bu asar rus mustamlakachiligi davri va uning o'zbek xalqiga ta'siri haqida o'rgatishda ishlatilishi mumkin. O'quvchilar uchun "Mustamlakachilik o'zbek jamiyatiga qanday ta'sir qildi?" yoki "Miryoqubning ichki ziddiyatlari nimani aks ettiradi?" kabi savollar orqali tahliliy topshiriqlar berish foydali bo'ladi.

Metodologiya

Metodologiya adabiy tahlil va pedagogik strategiyalarni birlashtirib, quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: **-O'quv dasturiga moslashtirish:** Asarlardagi mavzular XX va XXI asrlarning tarixiy voqealari va ijtimoiy muammolari bilan bog'lanadi. Masalan, "1984" totalitarizm va zamonaviy kuzatuv texnologiyalari, "Kecha va kunduz" esa mustamlakachilik va milliy o'zlik mavzulari bilan darsning yangi mavzuni mustahkamlash bosqichiga kiritiladi. Bu o'quvchilarga tarixiy voqealarni badiiy tasvirlar orqali tushunishga yordam beradi. **-O'quvchilar faolligini oshirish:** Sinfda muhokamalar, guruh ishlari va tanqidiy esse yozish orqali o'quvchilar

⁶ Oruell, J. 1984. Tarj. K. Bahriyev. – Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2021. – 45–48-bet.

⁷ Cho'lpon Abdulhamid. Kecha va kunduz. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2017. — 156–159-bet.

asarlar va tarixiy kontekstlar o'rtasidagi o'xshashliklarni topishga undaladi. Masalan, "Totalitarizmning zamonaviy shakllari qanday?" yoki "Milliy o'zlikni saqlash bugun qanday muhim?" kabi savollar orqali o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlari rivojlantiriladi. **-Baholash va fikr-mulohaza:** O'quvchilarning tushunish darajasi va tahliliy ko'nikmalari testlar, loyiha ishlari va sinf muhokamalari orqali baholanadi. O'qituvchilar va o'quvchilardan olingan fikr-mulohazalar dars yondashuvlarini yanada takomillashtirishga yordam beradi.

Dastlabki tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu badiiy asarlardan foydalangan o'quvchilar tarixiy voqealarni chuqurroq tushunish va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, adabiy matnlar bilan ishlagan o'quvchilarning tahliliy ko'nikmalari an'anaviy darsliklarga tayanadiganlarga nisbatan 15% yuqori bo'lgan. Bu yondashuv fanlararo ta'lim muhitini yaratadi, tarix va adabiyotni birlashtirib, o'quvchilarni bilimli va tanqidiy fikrlovchi shaxslar sifatida tarbiyalaydi.⁸

NATIJA

Badiiy asarlarni tarix darslarida ishlatish o'quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, Avstraliyaning Kvinslend shahridagi 8-sinf o'quvchilari ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tarixiy fantastik asarlardan foydalanish o'quvchilarni tarixga ko'proq qiziqtiradi va ular o'zlarini darslarda erkinroq his qilishadi. Shuningdek, Indoneziyaning Yogyakarta shahridagi uchta o'rta maktabda 500 nafar o'quvchi ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot interfaol usullar, xususan, badiiy asarlardan foydalanish o'quvchilarning aqliy, hissiy va xulq-atvor faolligini, shuningdek, tarixiy savodxonligini oshirishini tasdiqladi.⁹ Bu usullar o'quvchilarni darslarda faol ishtirok etishga undab, ularning tarixga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi.

Tarix darslarida "1984" asarini o'rganish o'quvchilarga totalitarizm kabi mavzularni zamonaviy dunyo bilan bog'lash imkonini berdi. Masalan, o'quvchilar "Katta birodar" obrazini bugungi raqamli kuzatuv texnologiyalari bilan solishtirishadi. Xuddi shunday, "Kecha va kunduz" asari o'quvchilarga mustamlakachilik davridagi o'zbek jamiyatining kurashlari va milliy o'zlik masalalarini tushunishga yordam beradi. O'quvchilar bu asarlar orqali tarixiy voqealarni faqat fakt sifatida emas, insoniy tajribalar sifatida ko'rishni o'rgandilar.¹⁰

"1984" va "Kecha va kunduz" asarlarini darslarga foydalanish o'quvchilarga tarixiy kontekstlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. O'quvchilar asarlardagi mavzular bilan haqiqiy tarixiy voqealar o'rtasida aloqa o'rnatib, tarixiy ma'lumotlarni

⁸Xolboyeva M. Adabiy matnlar orqali tarixiy tafakkurni shakllantirish, Tarix va jamiyat jurnali, №2, 2021. 47–53-betlar.

⁹The role of literature in education. Australian Education Research Journal, 2022. www.aerj.edu.au.

¹⁰Sobirova M. Tarixiy tafakkurni shakllantirishda adabiyotning o'rni. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. 54-bet.

tahlil qilish va sharhlash qobiliyatlarini oshiradilar.¹¹ Masalan, “1984” asarini o‘qish o‘quvchilarga XX asrdagi totalitar rejimlarning mexanizmlarini, “Kecha va kunduz” esa rus mustamlakachiligi davridagi ijtimoiy o‘zgarishlarni tushunishda yordam beradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, badiiy asarlar bilan boyitilgan tarix darslari o‘quvchilarning tarixiy savodxonligini oshiradi. Bu yondashuv turli qiziqish manbalarini qo‘llash orqali o‘quvchilarning muvaffaqiyatini va darslarga bo‘lgan qiziqishini oshirishini tasdiqlovchi tadqiqot natijalariga mos keladi. O‘quvchilar asarlardagi personajlar va voqealar orqali tarixiy jarayonlarning insoniy tomonlarini ko‘rishga odatlanib, ularni yanada faol va tanqidiy tahlil qilishni o‘rganadilar.

Mavjud tendentsiyalar va ma’lumotlarga asoslanib, badiiy asarlarni tarix darslarida ishlatish kelajakda ham ijobiy natijalar berishi kutilmoqda. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, adabiy asarlardan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini o‘rtacha 15% ga oshiradi, bu esa ularning tarixiy savodxonligini yanada mustahkamlaydi. 2025-yilga kelib, fanlararo ta’lim usullarining kengayishi bilan badiiy asarlardan foydalanishning ta’siri yanada oshishi mumkin, chunki bu usullar o‘quvchilarni zamonaviy dunyoning murakkab muammolarini tushunishga tayyorlaydi.¹²

O‘qituvchilarga tarix va adabiyotni birlashtirgan fanlararo yondashuvlardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, “1984” asarini zamonaviy raqamli kuzatuv muammolari bilan, “Kecha va kunduz”ni esa milliy o‘zlik va globalizatsiya masalalari bilan bog‘lash o‘quvchilarga o‘tmish va hozirgi zamon o‘rtasidagi aloqalarni aniqlashga yordam beradi. Bu yondashuv o‘quvchilarni tarixiy jarayonlarni kengroq ko‘z bilan ko‘rishga va ularni bugungi muammolar bilan bog‘lashga undaydi.

MUHOKAMA

Jorj Oruellning “1984” va Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” asarlarini umumta’lim maktablarining tarix darslariga kiritish zamonaviy ta’limning tanqidiy fikrlash, madaniy savodxonlik va o‘quvchilar faolligiga urg‘u beruvchi yo‘nalishlari bilan mos keladi. Bu yondashuv o‘quvchilarga katta pedagogik foyda keltirib, tarixiy va zamonaviy muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

¹¹Karimova D. Fanlararo yondashuv asosida tarix ta’limi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019. 103-bet.

¹²Yo‘ldoshev B. Zamonaviy ta’limda integratsiyalashgan yondashuvlar. Buxoro: BDU nashriyoti, 2022. 66-bet.

O‘quvchilarning faolligi va tarixiy tushunchasini oshirish: Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, badiiy asarlardan foydalanish o‘quvchilarning darslardagi faolligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, Indoneziyaning Yogyakarta shahrida 300 nafar o‘rta maktab o‘quvchisi ishtirokida o‘tkazilgan tadqiqot haqiqiy tarixiy materiallar va adabiy asarlarni darslarga kiritish o‘quvchilarning faolligi va o‘zlashtirish darajasini oshirganini tasdiqladi.¹³ Xususan, SMAN 1 Yogyakarta maktabida o‘quvchilarning 90 foizi bu usuldan mamnun ekanliklarini bildirdi, ularning darsdagi faollik ballari o‘rtacha 100 ballan 82 ballni tashkil etdi.¹⁴ Bu adabiy asarlarni ishlatish o‘quvchilarning tarixga qiziqishini oshirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, turli xil badiiy asarlarni o‘quv dasturiga kiritish o‘quv natijalarini yaxshilaydi. Masalan, Buyuk Britaniyaning Derbi shahridagi UTC maktabida GCSE o‘quv dasturiga Malori Blekmanning “Bolalar yig‘lamanglar” asarini kiritish o‘tish ko‘rsatkichlarini 50 foizdan 76 foizga oshirdi. Bu turli va inklyuziv adabiy asarlarning o‘quvchilarning muvaffaqiyatiga ijobiy ta’sirini ta’kidlaydi.¹⁵ Xuddi shunday, “1984” va “Kecha va kunduz” asarlari o‘quvchilarga tarixiy voqealarni turli nuqtai nazardan ko‘rish imkonini berib, ularning darslarga qiziqishini oshirdi.

Badiiy asarlar murakkab ijtimoiy-siyosiy mavzularni o‘rganish uchun muhim vosita bo‘lib, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi.¹⁶ Oruellning “1984” romani totalitarizm va kuzatuv haqidagi distopik tasavvurni taqdim etib, o‘quvchilarni shaxsiy hayot va davlat nazorati kabi zamonaviy muammolarni tanqidiy tahlil qilishga undaydi. Masalan, o‘quvchilar roman orqali raqamli asrdagi axborot manipulyatsiyasi va kuzatuv texnologiyalari haqida o‘ylashga kirishadilar.

Cho‘lponning “Kecha va kunduz” asari esa XX asr boshlaridagi Markaziy Osiyoda milliy o‘zlik va ijtimoiy islohotlar uchun kurashni yoritadi. Bu asar o‘quvchilarda mustamlakachilik davridagi o‘zbek xalqining tajribalariga hamdardlik uyg‘otadi va tarixiy sharoitlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning 80,25 foizi turli adabiy matnlar bilan ishlash ularning madaniy dunyoqarashini kengaytirganini ta’kidlaydi.¹⁷ Bu adabiyotning empatiya va madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishdagi muhim rolini ko‘rsatadi.

Ushbu tadqiqotlar badiiy asarlarni tarix ta’limiga kiritishga asoslangan fanlararo o‘quv dasturlarini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu yondashuv nafaqat

¹³Wulandari, S. et al. The Effect of Historical Fiction on Student Engagement in Yogyakarta. Yogyakarta Education Research Center. 2021.

¹⁴Wulandari S. et al. The Effect of Historical Fiction on Student Engagement in Yogyakarta. Yogyakarta Education Research Center. 2021.

¹⁵UK Department for Education (DfE). GCSE Curriculum Reform Case Study: UTC Derby. 2022.

¹⁶Namangan davlat universiteti. Tarix darslarida adabiyot va kinofilmlarni qo‘llash samaradorligi haqida ilmiy-amaliy konferensiya. 2023. <https://namdu.uz/oz/news/2132>

¹⁷Yo‘ldoshev B. Zamonaviy ta’limda integratsiyalashgan yondashuvlar. Buxoro: BDU nashriyoti, 2022. 66-bet.

o'quvchilarning akademik ko'nikmalarini oshiradi, balki ularni tanqidiy ongli va madaniy sezgir shaxslar sifatida zamonaviy jamiyatning murakkabliklarida harakat qilishga tayyorlaydi.¹⁸ Masalan, "1984" asari orqali totalitarizmni o'rganish o'quvchilarga bugungi axborot manipulyatsiyasi muammolarini tushunishga yordam bersa, "Kecha va kunduz" milliy o'zlik va globalizatsiya masalalarini muhokama qilish uchun muhim zamin yaratadi.

O'qituvchilarga ushbu asarlarni darslarga kiritishda interfaol usullardan, masalan, guruh muhokamalari, loyiha ishlari va tanqidiy esse yozishdan foydalanish tavsiya etiladi. Bu usullar o'quvchilarni tarixiy voqealarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga va ularni zamonaviy muammolar bilan bog'lashga undaydi.

XULOSA

"1984" va "Kecha va kunduz" asarlari bilan ishlash o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, hamdardlik va tarixiy hamda zamonaviy muammolarni chuqur tushunish qobiliyatini shakllantiradi. Ushbu yondashuv o'rta ta'limda badiiy asarlarni pedagogik vosita sifatida ishlatishning muhim ahamiyatini ta'kidlaydi. O'qituvchilar ushbu usullarni yanada rivojlantirib, o'quvchilarni bilimli va faol fuqarolar sifatida tarbiyalashlari mumkin.

Ushbu tadqiqot Jorj Oruellning "1984" va Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" asarlarini umumta'lim maktablarining tarix darslariga kiritish XX va XXI asrlardagi siyosiy voqealar va ijtimoiy muammolarni o'rganishda katta tahliliy va metodik afzalliklar berishini ko'rsatdi. Bu badiiy asarlar nafaqat madaniy boylik sifatida, balki murakkab tarixiy jarayonlarni tanqidiy tushunishga yordam beruvchi muhim ta'lim vositalari sifatida ham xizmat qiladi.¹⁹

"1984" romani avtoritarizm, tashviqot va kuzatuv kabi mavzularni o'rganib, raqamli asrda dolzarb bo'lib qolayotgan siyosiy nazorat va jamoatchilikni manipulyatsiya qilish usullarini tushunish uchun muhim asos yaratadi. O'quvchilar bu asar orqali totalitar rejimlarning mexanizmlarini va bugungi axborot manipulyatsiyasini tahlil qilishni o'rganadilar. Cho'lponning "Kecha va kunduz" romani esa mustamlakachilik davridagi O'rta Osiyo, xususan, o'zbek jamiyatining ijtimoiy-siyosiy hayotini yoritadi. Bu asar o'quvchilarni milliy uyg'onish, islohotlar va imperiya hukmronligiga qarshi kurash tajribalari bilan tanishtirib, ularning tarixiy ongini boyitadi.

Tadqiqot o'quvchi yosh doirasi va kengroq ta'lim tadqiqotlari bilan mustahkamlandi. Tajriba asosidagi natijalar shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlarga asoslangan tarix ta'limi o'quvchilarning darslardagi faolligini, tarixiy savodxonligini

¹⁸ Karimova D. Fanlararo yondashuv asosida tarix ta'limi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.103-bet.

¹⁹ Namangan davlat universiteti. Tarix darslarida adabiyot va kinofilmlarni qo'llash samaradorligi haqida ilmiy-amaliy konferensiya. 2023. <https://namdu.uz/oz/news/2132>

va tanqidiy fikrlash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi.²⁰ Masalan, mintaqaviy va xalqaro tadqiqotlarning statistik ma'lumotlari adabiy tahlilga asoslangan fanlararo yondashuvlar o'quvchilarning o'zlashtirish samaradorligini 20-35% ga, sinfdagi faollikni esa 40% gacha oshirishini tasdiqlaydi.²¹ Bu raqamlar badiiy asarlarni tarix darslarida ishlatishning ta'limdagi muhim ahamiyatini ko'rsatadi.

Ushbu pedagogik natijalarni hisobga olib, tadqiqot tarixiy va siyosiy jihatdan muhim badiiy asarlarni tarix ta'limida ishlatishni davom ettirish va kengaytirishni qo'llab-quvvatlaydi. Bu yondashuv nafaqat ta'lim muhitini boyitadi, balki o'quvchilarni o'tmishni tushunish va zamonaviy jamiyat muammolarini tanqidiy tahlil qilish uchun zarur ko'nikmalar bilan ta'minlaydi. Kelajakda o'quv dasturlarini ishlab chiqishda fanlararo strategiyalarga e'tibor berish o'quvchilarni bilimli, mas'uliyatli va tanqidiy fikrlovchi avlod sifatida shakllantirishga yordam beradi.²²

Tarix darslarida "1984" va "Kecha va kunduz" kabi asarlardan foydalanish o'quvchilarga tarixiy voqealarni insoniy xis-tuyg'ular nuqtai nazaridan ko'rish imkonini beradi. Bu ularning nafaqat o'tmishni, balki bugungi dunyoning murakkab muammolarini tushunish va ularga munosabat bildirish qobiliyatini oshiradi. O'qituvchilar ushbu metodik yondashuvni yanada rivojlantirib, o'quvchilarni faol va ongli fuqarolar sifatida tarbiyalashlari uchun imkoniyat yaratishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Cho'lpon Abdulhamid. Kecha va kunduz. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2017.
2. Karimova D. Fanlararo yondashuv asosida tarix ta'limi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
3. Namangan davlat universiteti. Tarix darslarida adabiyot va kinofilmlarni qo'llash samaradorligi haqida ilmiy-amaliy konferensiya. 2023. Retrieved from <https://namdu.uz/oz/news/2132>.
4. Shadmanova S. B. Tarixiy tadqiqotlarning metodologiyasi va zamonaviy usullari. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2019.
5. Shamsiyeva M. S. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati. Science and Education, 4(4), 2023.
6. Sobirova M. Tarixiy tafakkurni shakllantirishda adabiyotning o'rni. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
7. Sodiqova Z. Cho'lpon: ijodi va ijtimoiy qarashlari. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018.

²⁰Padmavathi, P., & Kiran, C. M. Use of Historical Fiction in Enhancing Critical Thinking in Social Studies Education. ERIC. 2022. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1338416>.

²¹Freeman E. B., & Levstik L. S. Recreating the Past: Historical Fiction in the Social Studies Curriculum. Elementary School Journal, 88(4), 329–337. ERIC. 1988. <https://eric.ed.gov/?id=EJ367928>

²² Karimova D. Fanlararo yondashuv asosida tarix ta'limi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.103-bet.

8. Xolboyeva M. Adabiy matnlar orqali tarixiy tafakkurni shakllantirish. Tarix va jamiyat jurnali, №2, 2021.
9. Yoʻldoshev B. Zamonaviy taʼlimda integratsiyalashgan yondashuvlar. Buxoro: BDU nashriyoti, 2022.
10. Freeman, E. B., & Levstik, L. S. Recreating the Past: Historical Fiction in the Social Studies Curriculum. Elementary School Journal, 88(4), 1988. ERIC. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ367928>.
11. Oruell J. 1984. (K. Bahriyev, Trans.). Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2021.
12. Padmavathi P., & Kiran C. M. Use of Historical Fiction in Enhancing Critical Thinking in Social Studies Education. ERIC. 2022. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1338416>.
13. The role of literature in education. Australian Education Research Journal, 2022. Retrieved from www.aerj.edu.au.